

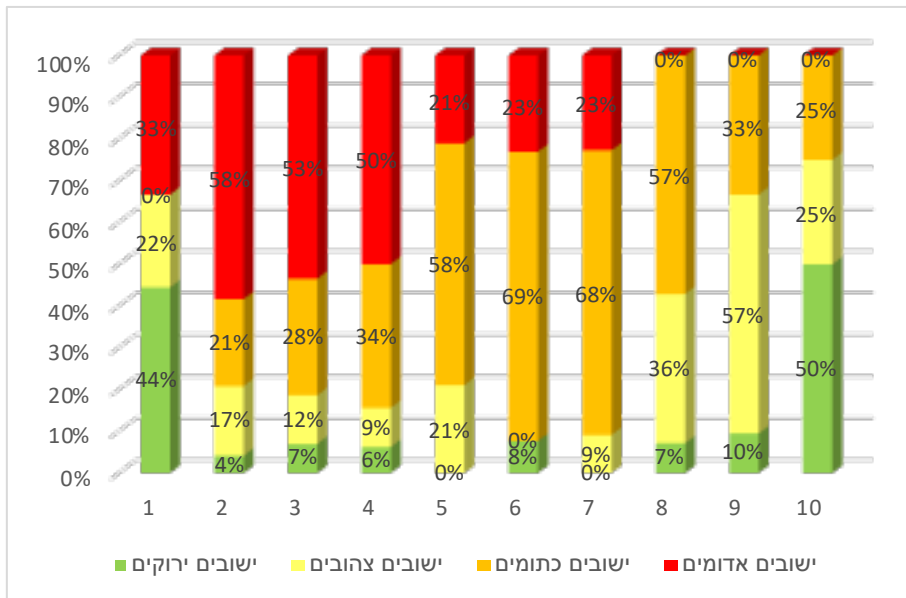
**פערים חדשים ישנים: על מידת ההתאמה בין צבע היישוב על פי תוכנית הרמזור
ובין האשכול החברתי-כלכלי שהוא נמצא בו**

ניהאיה דאוד, פרופ' לבריאות הציבור וחברה בצוותי המומחים של המשבר,
דיינה פלקין, סטודנטית לתואר שני בבריאות הציבור, המחלקה לבריאות הציבור, אוניברסיטת בן
גוריון בנגב

כעת, עם סיומו של הסגר השלישי, כאשר הממשלה התירה את פתיחת המשק והחזרה ללימודים בישובים רבים, הישובים האדומים יצטרכו להמשיך לחיות תחת מגבלות רבות ובתי הספר יישארו סגורים וילדיהם ימשיכו ללמוד מרחוק. מרביתם של הישובים האדומים הם מוחלשים, במצב סוציאקונומי נמוך עוד לפני הקורונה. המשבר הנוכחי החריף את הפערים בין הישובים החזקים לישובים החלשים מבחינה כלכלית. כך ניתן לראות שהישובים באשכול חברתי-כלכלי הנמוך לרוב נותרו אדומים, זאת למרות שהם זקוקים יותר מכל האחרים להפוך לירוקים, לחזור לחיי שגרה ולפתוח את השווקים ואת בתי הספר. נראה שהישובים האדומים רחוקים מאד מהיעד הזה, במיוחד לאור העובדה ששעור המתחסנים בישובים אלה נמוך במיוחד. אז כיצד עוזרים לישובים אלה?

ניתוח נתונים אותו ערכנו באוניברסיטת בן גוריון הראה קשר מובהק בין אשכול חברתי-כלכלי של הישוב לבין צבע הישוב לפי תוכנית הרמזור. כך ראינו שישובים אדומים מיוצגים יותר באשכולות החברתיים- כלכליים הנמוכים, זאת לעומת ישובים ירוקים שמיוצגים יותר באשכולות חברתיים-כלכליים גבוהים. התמונה בנוגע לשעור החיסונים דומה. מצאנו קשר חיובי ועקבי בין האשכול החברתי-כלכלי של הישוב לבין רמת ההתחסנות. כך בישובים באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים שיעור המתחסנים נמוך ושיעור זה עלה יחד עם העליה באשכול החברתי-כלכלי של הישוב.

את ניתוח הנתונים ערכנו לאחר חיבור נתונים על האשכול החברתי-כלכלי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (משנת 2018) עם נתונים על תחלואה בקורונה לפי צבע הישוב של תוכנית הרמזור, ושיעור החיסונים בישוב לפי נתונים של משרד הבריאות. האשכול החברתי-כלכלי של הלמ"ס הוא מדד משוכלל שנע על סולם מ-1 עד 10 כאשר 10 הוא הגבוה ביותר. הלמ"ס מחשב את המדד החברתי-כלכלי לפי נתונים ברמת הישובים שכוללים מדדים של השכלה, תעסוקה והכנסה. הנתונים של צבע הישוב לפי תוכנית הרמזור בהם השתמשנו מתייחסים לשבוע השני של חודש פברואר 2021. הנתונים על שיעור החיסונים לפי ישוב מתייחסים לאותו שבוע והם מבוססים על פרסום של משרד הבריאות.

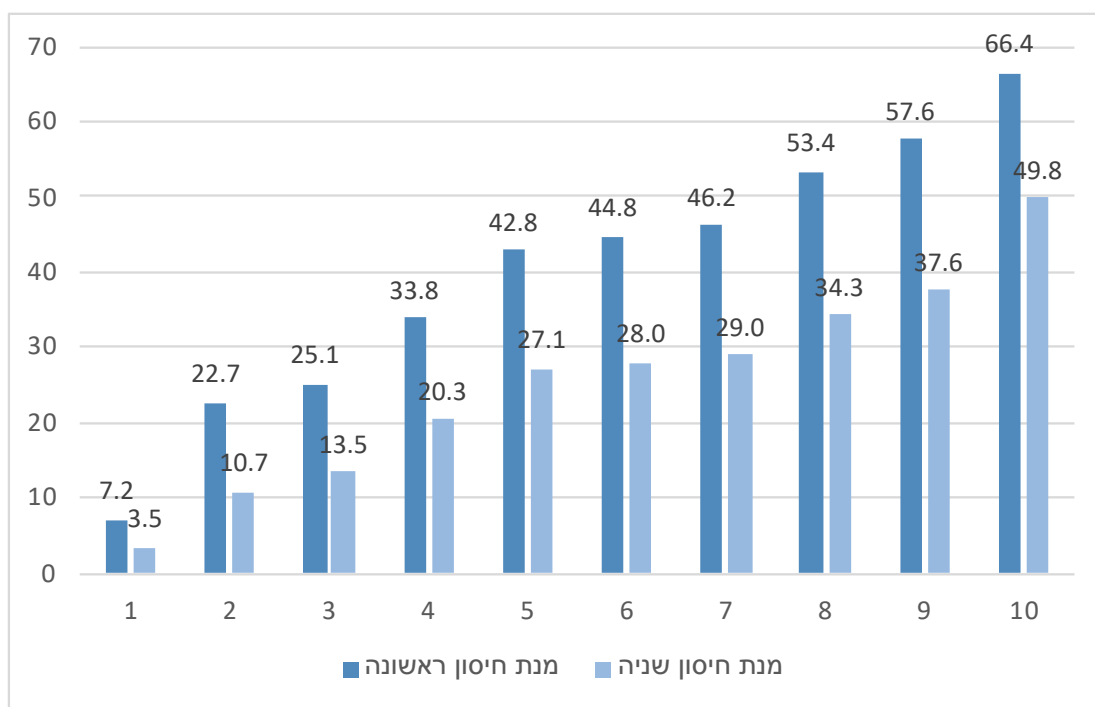
תרשים 1: צבע ישוב (לפי תוכנית הרמזור) לפי אשכול חברתי כלכלי

בתרשים מס' 1 רואים שהישובים האדומים מיוצגים יותר באשכולות נמוכים 1-7. באשכולות אלה רואים שיעור גבוה יותר של ישובים "אדומים" לעומת האשכולות

העליונים (8 עד 10). באשכולות הגבוהים אחוז הישובים "הירוקים" היה גבוה יותר. אחוז הישובים ה"אדומים" באשכולות 2-4 גבוה מ-50%, בעוד באשכולות 8-10 אין ישובים "אדומים" כלל. 50% מהישובים באשכול 10 מוגדרים "ירוקים" כאשר 44% מהישובים באשכול 1 הוגדרו כ"ירוקים". בישובים באשכולות 2-7 שיעור הישובים "הירוקים" היה פחות מ-10% בכל אחד מהאשכולות של ישובים אלה. באשכולות 5-7 מעל מחצית מהישובים מוגדרים "כתומים" ומעל 20% מוגדרים "אדומים". באשכולות 1-7 אין כלל ישובים "ירוקים".

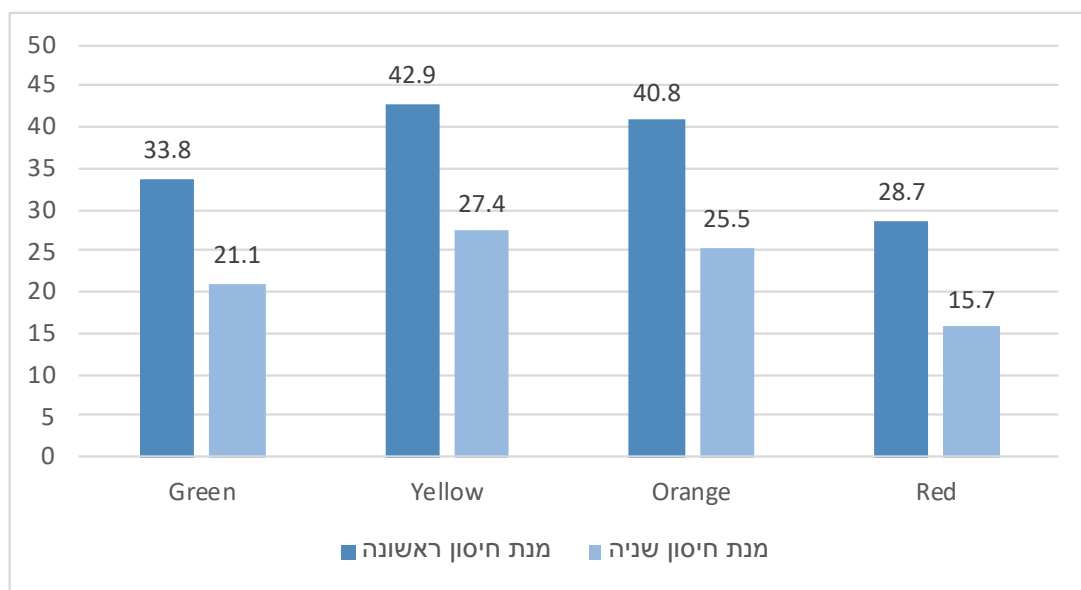
תרשים מס' 2 מצביע על אחוז המתחסנים במנה ראשונה ובמנה שניה לפי אשכול חברתי כלכלי של הישוב. האחוז הממוצע של רמת ההתחסנות בישובים עלה כאשר הייתה עליה במדד החברתי-כלכלי של הישוב. אחוז המתחסנים במנה ראשונה בישובים השייכים לאשכול החברתי כלכלי הגבוה ביותר (10) היה 66%, באשכולות 8 ו-9 שיעור המתחסנים בחיסון הראשון היה מעל 53%- ו-57% בהתאמה, באשכולות 5-7 אחוז ממוצע של המתחסנים היה 43%, 45%- ו-46% בהתאמה, באשכול ה-4 34%, באשכול ה-3 25%, באשכול ה-2 23% ובאשכול הנמוך ביותר (1) האחוז הממוצע של ההתחסנות היה פחות מ-10%. המגמה הזו נשמרת גם בנוגע לאחוז הממוצע של המתחסנים במנה שניה.

תרשים 2: אחוז ממוצע של מתחסנים במנת חיסון ראשונה ושניה לפי אשכול חברתי כלכלי של הישובים

בתרשים מס' 3 רואים את הקשר בין שיעור המתחסנים לבין הצבע של הישוב. אחוז המתחסנים הנמוך ביותר עומד על 29% במנה הראשונה ו-16% במנה השנייה ונמצא בקרב ישובים "אדומים". אחוז המתחסנים הגבוה ביותר עומד על 43% במנה הראשונה ו-27% במנה השנייה ונמצא בקרב ישובים "צהובים".

תרשים 3: אחוז ממוצע של מתחסנים במנת חיסון ראשונה ושניה לפי צבע ישוב (לפי תוכנית הרמזור)

למרות שתמונת הפערים לפי אשכול חברתי-כלכלי בנוגע לתחלואה בקורונה ושיעור ההתחסנות התגלתה לאחרונה והיא מאפיינת את משבר הקורונה העולמי בישראל ובעולם, הרי תמונה זו של הפערים בבריאות היא לא חדשה והיא קיימת כבר שנים רבות. לפי נתונים של משרד הבריאות, שעורי התמותה והתחלואה גבוהים יותר בישובים באשכולות חברתיים כלכליים נמוכים יותר. ישובים אלה נמצאים יותר בפריפריה הגיאוגרפית ובישובים ערבים. תמונה זו תואמת מחקרים רבים אותם ערכנו אנחנו ואחרים בישראל וגם בעולם בנוגע למדדי בריאות שונים. מחקרים אלה הצביעו באופן עקבי על פערים ברמת הישוב לפי האשכול החברתי-כלכלי של הישוב וזאת בנוסף לפערים לפי מדרג החברתי-כלכלי (השכלה, תעסוקה והכנסה) ברמת הפרט. כך מחקרים הראו מגמה עקבית של עליה בתחלואה ותמותה עם הירידה במדרג החברתי-כלכלי של הישוב. כלומר בנוסף למדרג החברתי-כלכלי הידוע ברמת הפרט, לפיו ככל שלפרט יש השכלה גבוהה, רמת תעסוקה גבוהה יותר והכנסה גבוהה יותר כך מצבו הבריאותי יהיה טוב יותר, הרמה הסוציו-אקונומית של הישוב בו הוא גר חשובה לא פחות.

המדד החברתי-כלכלי מבטא את ההשקעה הממשלתית ארוכת השנים בתשתיות, בתקציבים ובכוח אדם ברמת הישוב. רמת השכלה בישוב היא ביטוי של ההשקעה במערכת החינוך בישוב, בכוח אדם בתחום ההוראה וניהול בית הספר, בתשתיות של מספר הכיתות וגודל הכיתה והצפיפות בכיתות ובתוכניות ההוראה פורמליות ולא פורמליות. לא פלא אם כן שישובים ערבים וישובים בפריפריה הגאוגרפית נמצאים בתחתית של האשכול החברתי-כלכלי. הישובים הערבים סובלים מפערים חמורים בתקציבים של החינוך לילד. במשבר הקורונה לכשליש מהילדים הערבים לא הייתה נגישות ללמידה מרחוק עקב מחסור במחשבים או באינטרנט. הישובים הערבים מרוכזים באשכולות ועד 6. רק ישוב אחד שייך לאשכול 7 אך אין אף ישוב ערבי באשכולות הגבוהים מעל 7. משבר הקורונה העצים את הפערים בין הישובים הערבים, שהצליחו לשמור על רמת תחלואה נמוכה רק בגל הראשון של הקורונה, אך בגל השני והשלישי ישובים אלה בקושי הצליחו להתאושש, ומרבית הזמן הם מרוכזים בצבע אדום וכתום. כעת הם נמצאים גם בתחתית הרשימה לפי רמת ההתחסנות.

תוכנית הרמזור קובעת את צבע הישוב באופן אוניברסאלי לפי רמת התחלואה שלו בקורונה והיום גם לפי רמת ההתחסנות, והיא מתעלמת מהאשכול החברתי-כלכלי של הישוב. כל הישובים גם החלשים וגם החזקים כלכלית נדרשים להציג נתונים דומים מבחינת התחלואה בקורונה ורמת התחסנות מסוימת כדי להפוך ל"ירוקים". הקושי בישובים באשכולות חברתיים-כלכליים נמוכים לא נלקח בחשבון ולכן נראה שישובים אלה יתקשו מאד להפוך ל"ירוקים" ולהשיג רמת תחלואה וחיסונים דומה לאשכולות הגבוהים. לכן מן הראוי **קודם כל לקחת בחשבון את האשכול החברתי-כלכלי של הישוב ולזכות ישובים באשכולות נמוכים יותר בניקוד במסגרת תוכנית הרמזור.** חשוב להשקיע יותר בישובים "האדומים" ו"הכתומים" אשר נמצאים באשכולות החברתיים-כלכליים הנמוכים. ההשקעה צריכה להיות לא רק בטיפול בקורונה, שכן זה גם נדרש, אלא גם בתחומים אשר הוזנחו במשך שנים רבות כמו חינוך, רווחה, תשתיות, תחבורה ועוד. ישובים אלה סובלים משך שנים רבות מפערים אשר הקורונה העצימה. **חשוב לזכור שישובים אלה מהווים כמחצית מהישובים בארץ ועל כן יציאה ממשבר הקורונה מחייבת חשיבה אחרת עליהם.**